INTERNATIONAL JOURNAL OF TECHNOLOGY AND ACADEMIC RESEARCH

ISSN: 2224-6878 | Pakistan Volume 6, No. 10.

IF: 14.91 | 2026 http://waerasia.org/index.php/ijtar

“KOMPETENTLIK” TUSHUNCHASINING MOHIYATI. PEDAGOGIK KASBIY KOMPETENTLIK VA UNGA XOS SIFATLAR. O‘QUV JARAYONINI LOYIHALASHTIRISH VA REJALASHTIRISH

Suvonova Sabina Jamshid qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari 4-bosqich talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.23736228

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy pedagogika fani va amaliyotining eng dolzarb masalalaridan biri — “kompetentlik” tushunchasining mazmun-mohiyati hamda uning turlari atroflicha tahlil qilingan. Pedagogning kasbiy shakllanishida o‘rin tutuvchi fundamental sifatlar hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quv jarayonini samarali loyihalashtirish va rejalashtirishning ilmiy-metodik tamoyillari yoritilgan. Tadqiqot yakunida ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: kompetentlik, kasbiy-pedagogik kompetentlik, loyihalashtirish, taqvim-mavzuli rejalashtirish, ta’lim sifati, didaktik prinsiplar, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется сущность и виды понятия «компетентность», являющегося одним из наиболее актуальных вопросов современной педагогической науки и практики. Освещены фундаментальные качества, играющие важную роль в профессиональном становлении педагога, а также научно-методические принципы эффективного проектирования и планирования учебного процесса на основе компетентностного подхода. В заключении исследования выдвинуты практические предложения, направленные на повышение качества образования.

Ключевые слова: компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, проектирование, календарно-тематическое планирование, качество образования, дидактические принципы, личностно-ориентированное обучение.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the essence and types of the concept of "competence", which is one of the most pressing issues in modern pedagogical science and practice. It highlights the fundamental qualities that play an important role in the professional development of a teacher, as well as the scientific and methodical principles of effective design and planning of the educational process based on the competence approach. At the end of the research, practical proposals aimed at improving the quality of education are put forward.

Keywords: competence, professional-pedagogical competence, instructional design, calendar-thematic planning, quality of education, didactic principles, student-centered learning.

Bugungi kunda global miqyosda kechayotgan shiddatli ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, axborot texnologiyalarining misli ko‘rilmagan rivojlanishi va to‘rtinchi sanoat inqilobi ta’lim tizimini ham tubdan transformatsiya qilishni taqozo etmoqda. Zamonaviy dunyoda ta’lim oluvchilarga faqatgina quruq, tayyor bilimlarni berish o‘z ahamiyatini butunlay yo‘qotdi. Zero, internet va ochiq axborot resurslari davrida har qanday ma’lumotni soniyalar ichida topish imkoniyati

ISSN: 2224-6878 | Pakistan Volume 6, No. 10.

IF: 14.91 | 2026 http://waerasia.org/index.php/ijtar

mavjud bo‘lgan sharoitda, ta’limning asosiy missiyasi bilimlarni shunchaki jamlash emas, balki ularni amaliyotda to‘g‘ri qo‘llash konseptiga o‘zgardi.

Endilikda talaba va o‘quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarda tezkor hamda to‘g‘ri qaror qabul qilish, jamoada samarali ishlash va axborot oqimini to‘g‘ri filtrlay olish ko‘nikmalarini rivojlantirish birinchi darajali vazifaga aylandi. Bunday yuksak ijtimoiy va iqtisodiy talablarga to‘liq javob beradigan raqobatbardosh kadrlarni tarbiyalash esa, shubhasiz, pedagogning professional tayyorgarlik darajasi va uning shaxsiy-kasbiy salohiyatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqdir. O‘qituvchining bugungi kunda namoyon etadigan dars o‘tish mahorati uning faqatgina o‘z fani doirasidagi tor bilimlari bilan emas, balki butun boshli o‘quv jarayonini strategik, taktik va texnologik jihatdan to‘g‘ri loyihalashtira olish kompetentligi bilan o‘lchanmoqda.

Shu bois, pedagogik kasbiy kompetentlik va uni amaliyotda — o‘quv jarayonini metodik rejalashtirish hamda didaktik loyihalash bosqichida tizimli qo‘llay olish masalasini har tomonlama ilmiy tadqiq etish bugungi kun pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Ushbu muammoni fundamental nuqtai nazardan tushunish uchun avvalo pedagogik terminologiyada keng qo‘llaniladigan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining ilmiy hamda falsafiy mohiyatiga e’tibor qaratish lozim. Garchi bu ikki atama ko‘p hollarda o‘zaro uzviy bog‘liq va hatto sinonim sifatida ishlatilsa-da, zamonaviy metodologiyada ular ma’lum bir jiddiy differensial xususiyatlarga ega ekanligi e’tirof etilgan. Lotincha *"competere"* so‘zidan olingan mazkur tushunchalar ilmiy adabiyotlarda o‘zaro farqlanadi.

Xususan, **kompetensiya** — bu shaxs faoliyatiga nisbatan jamiyat, davlat, bozor iqtisodiyoti yoki kasbiy muhit tomonidan qo‘yiladigan ob’ektiv talablar, me’yorlar, huquqiy vakolatlar va vazifalar majmuidir. Buni oliy ta’lim tizimidagi Davlat ta’lim standartlari (DTS), malaka talablari yoki o‘quv dasturlarida belgilangan rasmiy normalar misolida aniq ko‘rishimiz mumkin. Aksincha, **kompetentlik** — bu aniq bir shaxsning mazkur ob’ektiv talablarni qay darajada o‘zlashtirganligi, ya’ni egallangan nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarni real hayotda, kutilmagan va nostandart professional vaziyatlarda qay darajada muvaffaqiyatli va oqilona qo‘llay olishining sub’ektiv hamda amaliy namoyon bo‘lishidir. Xulosa qilib aytganda, kompetensiya — bu jamiyat tomonidan berilgan imkoniyat, potensial me’yor va talablar tizimi bo‘lsa, kompetentlik — bu real faoliyatda ko‘zga tashlanadigan shaxsiy natija, integrallashgan sifat ko‘rsatkichi hamda mutaxassisning integral salohiyatidir.

Oliy va o‘rta maxsus ta’lim sharoitida kasbiy-pedagogik kompetentlik deganda o‘qituvchining ta’lim-tarbiya jarayonini yuksak darajada tashkil etishi, ta’lim oluvchilarning intellektual, ma’naviy-axloqiy va kasbiy rivojlanishini ta’minlashi uchun zarur bo‘lgan shaxsiy, psixologik va professional xususiyatlarining mukammal integratsiyasi tushuniladi. Pedagogik kasbiy kompetentlik shunchaki dars o‘tish malakasi emas, balki u bir nechta fundamental tarkibiy qismlardan va murakkab ichki sifatlardan tashkil topadi.

Uning birinchi poydevori — **maxsus yoki sohaviy kompetentlik** bo‘lib, u o‘qituvchining o‘z mutaxassislik fani nazariyasi va amaliyotini mukammal, chuqur bilishini taqozo etadi. Pedagog sohaga oid eng so‘nggi ilmiy tadqiqotlar, global kashfiyotlar va innovatsion yangiliklardan doimiy ravishda xabardor bo‘lishi hamda dars davomida ularni talabalarga taqdim eta olishi shart.

Ikkinchi muhim qism — **metodik va didaktik kompetentlik** bo‘lib, u murakkab va og‘ir ilmiy mavzularni o‘quvchi yoki talabaning yosh hamda psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, eng sodda, qulay, qiziqarli va tushunarli usullarda yetkaza olish mahoratidir. Bunga dars

ISSN: 2224-6878 | Pakistan Volume 6, No. 10.

IF: 14.91 | 2026 http://waerasia.org/index.php/ijtar

metodlarini, interaktiv o‘yinlarni, muammoli ta’limni va keys texnologiyalarini maqsadga muvofiq ravishda to‘g‘ri tanlash hamda tatbiq etish kiradi.

Uchinchidan, **ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentlik** o‘qituvchining auditoriya bilan samimiy muloqot o‘rnata olishi, talabalar bilan "sub’ekt-sub’ekt" yoki hamkorlik pedagogikasi tamoyillari asosida munosabatni yo‘lga qo‘yishi bilan xarakterlanadi. Ta’lim oluvchilarning ruhiy holatini his qilish, guruh ichidagi nizolarni tinch va yuksak pedagogik takt bilan bartaraf etish hamda ularni motivatsiya qilish mazkur sifatning eng oliy ko‘rinishidir.

To‘rtinchi komponent — **kreativ yoki ijodiy kompetentlik** bo‘lib, o‘qituvchining darslarni bir xillikdan, zerikarli shablonlardan xalos etishi, har bir dars ssenariysiga o‘ziga xos yangilik, jonlilik olib kirishi va eng muhimi, talabalarda ijodiy, mustaqil fikrlash instinktini uyg‘ota olish salohiyatini anglatadi.

Nihoyat, beshinchi ajralmas element — **refleksiv yoki avtoshaxsiy kompetentlik** bo‘lib, bu pedagogning o‘z faoliyatiga chetdan xolis, tanqidiy baho bera olishidir. O‘zining yutuq va kamchiliklarini doimiy ravishda chuqur tahlil qilib, o‘z ustida uzluksiz ishlash, o‘z-o‘zini tarbiyalash va rivojlantirish ko‘nikmasi o‘qituvchini professonal inqirozlardan asraydi.

Zamonaviy dars o‘tish madaniyatida shunchaki oddiy va rasmiy reja yozish amaliyoti bugungi kunda o‘z o‘rnini **ta’limni loyihalashtirish (*Educational Design*)** tushunchasiga to‘liq bo‘shatib berdi. O‘quv jarayonini loyihalashtirish — ta’lim natijalarini kafolatlash maqsadida darsning har bir daqiqasini, qo‘llaniladigan metod, vosita va shakllarini oldindan ilmiy modellashtirish tizimidir. O‘quv jarayonini muvaffaqiyatli loyihalashtirish va rejalashtirish bosqichma-bosqich kechadigan qat’iy didaktik jarayon hisoblanadi.

Bu jarayonning birinchi qadamida maqsad diagnostik belgilanadi, bunda pedagog dars boshlanishidan oldin "Bugun talaba qanday amaliy ko‘nikmani o‘rganadi va hayotda qo‘llay oladi?" degan savolga aniq javob tayyorlashi shart. Bunda maqsadlar Blum taksonomiyasi bo‘yicha aniq, o‘lchanadigan va tekshirsa bo‘ladigan fe’llar yordamida shakllantirilishi lozim.

Ikkinchi bosqichda esa mavzu mazmuni, ya’ni o‘quv kontenti tizimli shakllantiriladi. Mavjud rasmiy o‘quv dasturi va darsliklar chuqur tahlil qilinib, mavzuning eng muhim, dolzarb va bevosita amaliyotga yo‘naltirilgan qismlari ajratiladi va axborot modullariga bo‘linadi.

Uchinchi bosqich taqvim-mavzuli yoki kalendar rejalashtirish bo‘lib, bu dars soatlari, kalendar haftalar va fan mavzulari o‘rtasidagi uzviylik hamda uzluksizlik zanjirini ta’minlaydi. Har bir alohida mavzuga ajratilgan soat uning ilmiy murakkablik darajasiga mukammal mutanasib bo‘lishi shart.

To‘rtinchi yakuniy qadam esa darsning texnologik xaritasini tuzishdir. Darsning har bir bosqichida (tashkiliy qism, o‘tilgan mavzuni so‘rash, yangi mavzu bayoni, uni mustahkamlash va baholash) o‘qituvchi nima ish qilishi va talaba nima bilan band bo‘lishi aniq vaqt kesimida (5 daqiqa, 15 daqiqa) loyihalashtiriladi va bu ta’limning shaxsga yo‘naltirilganlik tamoyilini amalda ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim samaradorligini sifat jihatidan mutlaqo yangi bosqichga ko‘tarish va xalqaro bozorlarda raqobatbardosh bo‘la oladigan kadrlar yetishtirish to‘g‘ridan-to‘g‘ri pedagogik kasbiy kompetentlik darajasiga tayanadi. O‘qituvchi o‘z fanini qanchalik mukammal bilmasin, agar u o‘quv jarayonini zamonaviy didaktik talablar asosida tizimli ravishda loyihalashtira va rejalashtira olmasa, ta’limda kutilgan yakuniy natijaga erishib bo‘lmaydi.

Tadqiqot va amaliy tahlil natijalaridan kelib chiqqan holda, ta’lim tizimini yanada takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Pedagoglarning metodik hamda kreativ kompetentligini muttasil oshirish maqsadida ta’lim muassasalarida an’anaviy majlislardan voz kechib, doimiy ravishda innovatsion treninglar va master-klasslar tashkil etish zarur.

ISSN: 2224-6878 | Pakistan Volume 6, No. 10.

IF: 14.91 | 2026 http://waerasia.org/index.php/ijtar

O‘quv jarayonini rejalashtirishda faqat yodlashga asoslangan dars shakllaridan voz kechib, muammoli ta’lim, keyslar va loyihaviy o‘qitish (*Project-based learning*) modellariga ko‘proq urg‘u berish lozim.

Baholash tizimini to‘liq shaffof va mezonli (rubrikali) qilish orqali ta’lim oluvchilarning darsdan tashqari va mustaqil ishlash faolligini pedagogik rag‘batlantirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Muslimov N.A. va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. Toshkent, 2015. – 120 b.
2. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2010. – 180 b.
3. Shamaripxodjaeva X. “Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari” o‘quv-uslubiy majmua. – T.: TDPU, 2015.
4. Robert M. Gagné. The Conditions of Learning and Theory of Instruction. – New York, 1985.